

ADATOK A LABODÁRI ZSUP-SZIGET MADÁR- VILÁGÁRÓL

Molnár László

Beiträge zur Vogelwelt des Labodár-Zsup-sziget

A közelmúltban fokozottabban megindult a folyóárterek rendezése (az áradások szabad lefutásának biztosítása, nemesnyárasítás), ezáltal napról napra rohamosan fogynak az ősi jellegzetességekkel bíró Tisza-ártéri területek is. Ezért szükségessé vált hogy a különösen értékes területeket – melyek tájképi, állattani, madártani, botanikai és egyéb szempontból is egyaránt jelentősek – védetté nyilvánítsák. Így az Alsó-Tisza-ártéren már meglévő védett területek (Sasér, Mártélyi Tájvédelmi Körzet) után a Zsupsziget-Labodár is rövidesen a rezervátumok sorába fog lépni, az 1973-ban megindult tanácsi védetté nyilvánító eljárás eredményeként.

A szóban forgó terület Csongrád megyében, Felgyő és Csanytelek községek határában, a Tisza jobb partján a Vidreéri szivattyútelep magasságában, két holtág (Labodár, Dögfenék) között húzódik. Ebből kap védettséget kb. 120 ha-os területtel a Labodár holtág és a körülötte levő területek. A védendő terület teljes egészében ártér, határai így nagyobb részben az élő-Tisza és a védőtöltés. Növényzete, talaj-, és vízviszonyai (fűz-nyár ligeterdők, holtág, kubiktavak, stb.) annyira hasonlóak a fent említett két védett területhez – csak méreteiben kisebbek –, hogy ennek részletes ismertetését nem tartom szükségesnek.

Madártani megfigyeléseket a területen 1960 augusztusától rendszeresen végzek. A megfigyelőnapok zöme a tavaszi-koranyári időszakra, a fészkelés-idényre esik.

A terület madártani szempontból legértékesebb része a Labodár déli végében húzódó fűz-nyár ligeterdőben levő gémtelep. Ez a telep 1963-ban alakult, miután a közelben levő ősnýáraszt kitermelték és az ottani hatalmas gémtelep madarai otthontalanná váltak. A mai telep állománya már az első évben mintegy 220 pár fészkelő volt, a következő fajokból: 150 pár bakcsó, 40 pár szürke gém, 20 pár kis kócsag, 8–10 pár üstökös gém. Ugyanakkor a régi telepen ennél jóval több madár költött. Amíg az háborítatlan volt, a gémfélék kb. 700–800 párban költöttek az ősnýáras magas fáin. Még 1964-ben is volt költés a régi telep kis töredékén.

Mint legérdekesebb és legértékesebb fajt, a kanalasgémét, 1967-ben találtam először fészkelve a területen. Ezt megelőzően csak egy esetben, 1963. VI. 23-án figyeltem meg kanalasgémét a területen, egy átrepülő juv. példányt. Már az első évben tíz pár költött a labodári gémtelep magas nyárfáin. A fészkek később is mindig nyárfákon, 6–10 – 15–20 m magasságban voltak.

A 21. táblázatban 1968-cal kezdődően felsorolom a gémfélék költő párjainak számát fajonként és évenként. Ezt követően pedig a kanalasgém költését ismertetem az egyes években.

Faj	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Szürke gém	120	80 – 90	?	100 – 110	70 – 80	80 – 100	45 – 50
Bakesó	150	180 – 190	?	180 – 200	160 – 170	180 – 200	55 – 60
Üstökös gém	25 – 30	10 – 15	?	20 – 25	8 – 10	7 – 8	6 – 7
Kis kócsag	55 – 60	40 – 50	?	35 – 40	25 – 30	30 – 35	10 – 12
Kanalgém	11	1	1	4	5	nem költ	?
Összesen	360 – 370	310 – 350	?	340 – 380	270 – 300	300 – 340	110 – 130

1968-ban a kanalgém tizenkettedik fészekalját (3 tojás) szürkevarjak pusztították el.

1969-ben hat pár kanalgém próbálkozott a költéssel, azonban csak egy lett eredményes.

1970-ben is csak egy pár biztos költését tudtam megállapítani a költés-idény végén, mivel a nagy árvíz miatt hamarabb nem tudtam bejutni a telepre. Ez utóbbi ok miatt maradt el a többi gémfélék költésének számszerű megállapítása is.

1971-ben, tavaszi időben rendszeresen húsz körüli számban figyeltem meg a kanalgémeket a telepen. Maximális számuk 24 példány volt május 30-án. Fészket már csak hat pár rakott, fiókákat négy pár repített.

1972-ben szintén hat párnak találtam fészket. Ebből öt pár fiókákat is nevelt, melyből kettőt később kifosztottak. A hatodik fészket ismeretlen okból hagyták el a kanalgémek. 1973-ban a kanalgémek nem költöttek a telepen, csak egy esetben, április 24-én észleltünk négy példányt. Ennek okát a következőkben látom. Az utóbbi években szinte rendszeressé vált a gémtelep indokolatlan zavarása, különösen 1971–72-ben mikor is a gémtelep csak rövid ideig állt vízben a tavaszi áradások idején, így illetéktelen személyek korábban megkezdhették a terület zaklatását. Ehhez hozzájárult egyes években hogy a telepen öreg nyárfákat vágtak ki, valamint az elmúlt télen a telep déli végén nagyobb arányú véghasználati termelés folyt, éppen ott, amerre a telep az utóbbi években fokozatosan terjeszkedett. A telep így nyíltabbá, megközelíthetőbbé vált, és ez éppen elég volt ahhoz, hogy az egyébként is óvatos, félénk kanalgémek elhagyják azt.

1974 első hónapjaiban a folyamatban levő védetté nyilvánító eljárás elle nére újabb fakitermeléseket végeztek a területen. Ennek során több hektár terjedelemben fűrészfűrész alá kerültek az idős füzesek, ligeterdők, idősebb hazai nyárasok. A gémtelep kétharmad részét — ezen belül a füzeseket szinte teljes egészében — kitermelték, így a múlt év februárjában leszámolt 800 fészekből csak mintegy 180 maradt meg. Ennek megfelelően a fészkelők száma is legalább 200 párral csökkent. Az áprilisi bejáráson még csak kb. 60 pár gémféle (szürke gém, bakcsó, és két pár kis kócsag) volt a telepen. Később ez a szám megduplázódott, emelkedett a kis kócsag fészkelőinek száma, és megjelent az üstökös gém is. A telep nyugalma, a zavartalan költést nagyban elősegítette a májustól augusztusig változó magasságú hullámokban levonuló áradás. Minden bizonnyal ennek tudható be az is, hogy a kanalasgém gyakran látható volt a telepen. Talán költött is (augusztus elején még öregek és fiatalok együtt, augusztus 28-án 1 fiatal a telep alatti vízállásokban).

Amennyiben most — a huszonegyedik órában — a terület teljes védettséget kap, megszüntethetők lesznek a különböző, a gémfélék költését zavaróan befolyásoló tényezők, és mint az ez évi költések is bizonyítják, a madarak ki tudják heverni a nagy megrázkódtatást. Feltehetően a kanalasgémek is rendszeresen visszatérnek ide mint költőhelyre, annál is inkább, mivel a környező szikes tavakon, halastavakon (Dongér-tó, Csaj-tó) rendszeresen megfigyelhetők, és az ott táplálkozó labodári gémfélék bizonyára továbbra is egyfajta szívóhatással lesznek az e tavakon előforduló kanalasgémekre. Véleményem szerint labodári költésük is hasonló módon alakulhatott ki, ezért különös figyelmet, fokozottabb védelmet érdemelnének a nem rezervátumként szereplő (pl. Csaj-tó), de nagyon változatos és nagy tömegeket felmutató madárvilággal rendelkező halastavak és természetes vizek is a Labodár 10–15 km-es körzetében.

A Labodár minden bizonnyal az egyik legészakabban fekvő nagy gémtelep volt 1974 tavaszáig, nemcsak a Tiszán, ill. határainkon belül, talán Közép-Európában is. Mivel szerencsés közelségben a délebbre fekvő szintén tiszai, sas-éri és Barci-réti, valamint északon a Körös-ártéri kisebb gémtelepekhez így az alsó Tisza-völgyben egy nagy létszámú telepláncolat alakult ki, melynek minden egyes tagja és annak környezete feltétlen és teljes védelmet érdemel, mert így e telepek mintegy lépcsőket képeznek egyes, délkelet, a Balkán felől terjeszkedő fajok felnyomulásához. Példa erre a kis kárókatona (*Phalacrocorax pygmaeus* Pall.), mely a század elején tűnt el Magyarországról mint fészkelőterületről. Az 1901. évi barci-réti utolsó költését követően két évtized elmúltával jelentkezett újra, és néhány előfordulás után az 1950-es évek végétől szinte minden évben észlelték, elsősorban az ország délkeleti részén. Az 1924-től napjainkig mintegy negyven esetben észlelt faj több mint harminc alkalommal a Tisza árterén, ill. annak közelében a Tisza-völgy mentén került megfigyelésre. Magyarország vízrajzi térképére tekintve azonban a többi előfordulási hely is azt igazolja, hogy az ott észlelt *pygmaeusok* is a Tiszát, majd mellékfolyóit vették igénybe felhatolásukhoz, három eset (Kálmánca, 1924; Baja 1939; Mosonmagyaróvár, 1964) kivételével, mikor is a Duna és a jobb oldali mellékfolyói voltak a terjeszkedési útvonalak. Tisza menti előfordulásainak legnagyobb része a Csongrádtól az országhatárig terjedő ártérszakaszra, külső területeken pedig, szintén Csongrád magasságáig, a Tisza-völgy menti tószorosok egyes tagjaira esik. Feltételezett költése 1963-ban a Körös árterén (Halásztelek), 1964-ben a Sas-érben, 1969-ben a Barci-réten

volt. A Labodárban két esetben, 1960. aug. 18. (MURVAY, STERBETZ) 1 pd, majd a közelmúltban, 1974. aug. 3. (BOD) 1 juv. példány került megfigyelésre. A közeli tömörkényi Csaj-tón 1973. október 4-én egy ad. példányt észleltünk DR. BOD PÉTERREL. Amennyiben e faj Magyarország felé terjeszkedése tovább folytatódik, újabb fészkelései várhatók, főleg a Tisza-menti gémtelepeken, így a Labodárban is.

Az idős füzések, fűz-nyár ligeterdők fenntartása, védelme nagy szerepet játszhat több madárfaj itteni költésének gyakoribbá válásában, újra megjelenésében, pl. az odúlakók közül a csóka, a búbos banka, a szalakóta, a cingék, majd az egyéb fajok is. Bizonyos mértékig a tókés récét is e fajok közé kell sorolnunk, mivel fészket rendszeresen meg lehet találni az öreg erdők kikorhadt fűzfáiban. Állandósulhatnak és gyarapodhatnak még több faj (kabasólyom, vörös vércse, baglyok, harkályok stb.) állománya is. A holtágak kubikok védelme, nyugalmanak biztosítása elősegítené a vadrécek zavarmentes vedlését, a jégmadár sokszor kísértő költését, a fekete gólya rendszeres és nagyobb létszámú átvonulását, hosszabb itt tartózkodását.

A Tisza-parti fűzbokrosok madártani jelentőségét jól hangsúlyozza a balkáni halvány geze (*Hippolais pallida elaeica* Lind.) megjelenése a területen. Hazai megjelenésének viszonylag korai időszakában, már 1959-ben észlelték a Zsup-szigeten. Innen már gyorsan terjedt észak felé. 1960-ban már a csongrádi Tisza-hídfőt is elhagyta.

Megfigyeléseim (1960. aug. 28. – 1974. aug. 28.), valamint különböző közlések és írásos adatok alapján jelenleg 115 madárfaj előfordulása mutatható ki a területről. Ezeket helyszűke miatt csupán a rendszertani beosztás sorrendjében ismertetem, tekintet nélkül a területen való előfordulásuk gyakoriságára, itteni fészkelésükre.

Podiceps ruficollis, *Podiceps nigricollis*, *Podiceps cristatus*, *Phalacrocorax pygmaeus*, *Ardea cinerea*, *Ardea purpurea*, *Ardeola ralloides*, *Egretta garzetta*, *Nycticorax nycticorax*, *Ixobrychus minutus*, *Ciconia ciconia*, *Ciconia nigra*, *Platalea leucorodia*, *Anser albifrons*, *Anser fabalis*, *Anas platyrhynchos*, *Anas puerquedula*, *Anas crecca*, *Anas penelope*, *Spatula clypeata*, *Aythya fuligula*, *Aythya nyroca*, *Milvus migrans*, *Accipiter gentilis*, *Accipiter nisus*, *Buteo buteo*, *Buteo lagopus*, *Haliaeetus albicilla*, *Circus cyaneus*, *Circus gallicus*, *Pandion haliaetus*, *Falco columbarius*, *Falco subbuteo*, *Falco tinnunculus*, *Coturnix coturnix*, *Perdix perdix*, *Phasianus colchicus*, *Rallus aquaticus*, *Crex crex*, *Porzana porzana*, *Gallinula chloropus*, *Fulica atra*, *Vanellus vanellus*, *Numenius arquata*, *Limosa limosa*, *Tringa totanus*, *Tringa nebularia*, *Tringa ochropus*, *Actitis hypoleucos*, *Gallinago gallinago*, *Larus argentatus*, *Larus ridibundus*, *Chlidonias niger*, *Sterna hirundo*, *Columba palumbus*, *Streptopelia turtur*, *Streptopelia decaocto*, *Cuculus canorus*, *Athene noctua*, *Strix aluco*, *Asio otus*, *Alcedo atthis*, *Merops apiaster*, *Coracias garrulus*, *Upupa epops*, *Jynx torquilla*, *Picus viridis*, *Dryocopus martius*, *Dendrocopos maior*, *Galerida cristata*, *Alauda arvensis*, *Hirundo rustica*, *Riparia riparia*, *Oriolus oriolus*, *Corvus cornix*, *Corvus frugilegus*, *Coloeus monedula*, *Pica pica*, *Garrulus glandarius*, *Parus maior*, *Parus caeruleus*, *Parus palustris*, *Aegithalos caudatus*, *Remiz pendulinus*, *Certhia familiaris*, *Certhia brachydactyla*, *Troglodytes troglodytes*, *Turdus pilaris*, *Turdus merula*, *Turdus philomelos*, *Phoenicurus phoenicurus*, *Luscinia megarhynchos*, *Erithacus rubecula*, *Acrocephalus arundinaceus*, *Hippolais pallida*, *Sylvia atricapilla*, *Sylvia nisoria*, *Sylvia communis*, *Phylloscopus collybita*, *Regulus regulus*, *Muscicapa striata*, *Motacilla alba*, *Motacilla*

flava, *Lanius excubitor*, *Lanius minor*, *Lanius collurio*, *Sturnus vulgaris*, *Passer domesticus*, *Passer montanus*, *Chloris chloris*, *Carduelis carduelis*, *Pyrrhula pyrrhula*, *Fringilla coelebs*, *Fringilla montifringilla*, *Emberiza citrinella*.

Szerző címe:
Molnár László
6600 Szentés
Szilfa u. 9.

Irodalom

- Fekete K.*: Kis kárókatona Baja vidékén. *Aquila*, 1952—55. p. 374—375.
Hajek A.: Kis kárókatona Somogyban. *Aquila*, 1952—55. p. 374.
Keve A. (1950): Magyarország madarainak névjegyzéke — Nomenclator Avium Hungariae Bp.
Molnár Gy.: A halásztelki és labodári gémtelpek állománya 1963-ban. *Aquila*, 1964—65. p. 230.
Murvai Á.—*Sterbetz I.* (1961): Populációs hullámzások a Saséri-rezervátum madárvilágában. *Állattani Közlemények*, 1—4. p. 77—81.
Nagy I.: Kis kárókatona a Szigetközben. *Aquila*, 1964—65. p. 226.
Sterbetz I.: Occurrence of Pygmy Cormorants in the Tisza Flood areas at Csongrád — Hódmezővásárhely. *Tiscia (Szeged)* Vol. 6. p. 87—88.
Vertse A.: Kis kárókatona (*Phalacrocorax pygmaeus*) fészkelése Magyarországon. *Aquila*, 1964—65. p. 225.